

ROK LXVIV
Zeszyt 3
maj
2025

Polska Akademia Nauk
Instytut Nauk Prawnych

ISSN 0867-1850 Nr indeksu 367796

ORZECZNICTWO SĄDÓW POLSKICH

Zawiera wybrane orzeczenia
Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych
oraz sądów administracyjnych
z głosami

Wolters Kluwer

ROK LXVIV
Zeszyt 3
maj
2025

Polska Akademia Nauk
Instytut Nauk Prawnych

ORZECZNICTWO SĄDÓW POLSKICH

Zawiera wybrane orzeczenia
Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych
oraz sądów administracyjnych
z glosami

Wolters Kluwer

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący: prof. dr hab. MAREK SAFJAN

Członkowie: prof. dr hab. TADEUSZ ERECIŃSKI, prof. dr hab. LECH GARDOCKI,
prof. dr hab. EWA ŁĘTOWSKA, prof. dr hab. WALERIAN SANETRA, prof. dr hab. JAN SKUPIŃSKI,
prof. dr hab. JANUSZ TRZCIŃSKI, prof. dr hab. STANISŁAW WALTOŚ

REDAKCJA

Redaktor Naczelny: prof. dr hab. MAKSYMILIAN PAZDAN

Sekretarz Redakcji: dr hab. MATEUSZ BŁACHUCKI

Członkowie: dr hab. ANDRZEJ KABAT, dr hab., prof. KUL MAŁGORZATA WĄSEK-WIADEREK,
dr hab. PIOTR PRUSINOWSKI, prof. dr hab. TADEUSZ WIŚNIEWSKI

Redaktor prowadzący: KATARZYNA BOJARSKA

Redaktor języka angielskiego: Roman Wojtasz

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.

Za publikację na łamach „Orzecznictwa Sądów Polskich” Autor otrzymuje 40 pkt (zgodnie z załącznikiem do komunikatu Ministra Nauki z 5.01.2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych, wydanego na podstawie art. 267 ust. 3 ustawy z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.).

Miesięcznik „Orzecznictwo Sądów Polskich” jest ujęty w międzynarodowej bazie European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH+).

Czasopismo jest indeksowane w bazie ICI Journals Master List za rok 2023 (ICV 2023 = 54.70).

Copyright © by Polska Akademia Nauk

Instytut Nauk Prawnych

Warszawa 1957

Warszawa 2008

Adres Redakcji „Orzecznictwo Sądów Polskich”

00-330 Warszawa, Nowy Świat 72, pokój 218, tel. 22 657 27 82

katarzyna.bojarska@wolterskluwer.com

mateusz.blachucki@inp.pan.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone

Złożenie przez Autora tekstu opracowania, uzgodnionego z Redakcją, oznacza przeniesienie na Wolters Kluwer Sp. z o.o. wyłącznego prawa publikacji tego opracowania na wszystkich polach eksploatacji wymienionych w art. 50 pkt 1–3 Prawa autorskiego.

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

Dyrektor Działu Publikacji Periodycznych: Klaudia Szawłowska

klaudia.szawłowska@wolterskluwer.com

Sekretariat: czasopisma@wolterskluwer.pl,

<http://www.czasopisma.wolterskluwer.pl/orzecznictwo-sadow-polskich>

Sprzedaż i prenumerata: Księgarnia internetowa Wolters Kluwer Polska www.profinfo.pl – tel. +48 732 122 863 lub infolinia 801 044 545, e-mail: PL-prenumerata@wolterskluwer.com

Ruch – tel. 22 693 70 00 lub 801 800 803, **Kolporter** – tel. 801 404 044, **GLM** – tel. +48 504 914 773,

Garmond – tel. 22 837 30 08

23

Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 października 2023 r., III CZP 22/23* Glosa – Jędrzej M. Kondek

Słowa kluczowe: *cywilne prawo, krzywda, dobra osobiste, zadośćuczynienie, osoba prawna, ochrona dóbr osobistych, szkoda niemajątkowa, zadośćuczynienie*

Teza

Artykuł 448 k.c. (obecnie art. 448 § 1 k.c.) stosuje się odpowiednio do osób prawnych (art. 43 k.c.).

Sąd Najwyższy (SN) w Izbie Cywilnej na posiedzeniu niejawnym 3.10.2023 r. w Warszawie w sprawie z powództwa N. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w G. przeciwko M.K. o ochronę dóbr osobistych i zapłatę, na skutek przedstawienia przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku postanowieniem z 8.08.2023 r., I AGa 196/22, zagadnienia prawnego: „Czy osoba prawna może domagać się od osoby, która naruszyła jej dobra osobiste, zapłaty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 43 k.c.?”, podjął uchwałę, jak wyżej.

Jędrzej M. Kondek – Zadośćuczynienie za naruszenie dóbr osobistych osoby prawnej. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 października 2023 r., III CZP 22/23

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6663-9411>

1. Ochrona dóbr osobistych osób prawnych nie zajmuje tyle miejsca ani w orzecznictwie, ani w judykaturze, co ochrona dóbr osobistych osób fizycznych. Znaczenie dóbr osobistych i ich ochrony dla osób prawnych jest zdecydowanie mniejsze niż dla osób fizycznych. Nie oznacza to, że z problematyką dóbr osobistych osób prawnych nie

* Pełne brzmienie uchwały zostało opublikowane w „Orzecznictwie Sądów Polskich” 2024/7–8, poz. 53 wraz z glosą Martyny Krystman-Rydliewicz, tamże, s. 37–48.

są związane istotne i interesujące zagadnienia. Wyrazem tego jest głosowane orzeczenie Sądu Najwyższego (SN), w którym sąd ten wypowiedział się w sprawie możliwości przyznania zadośćuczynienia za naruszenie dobra osobistego osobie prawnej. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia i ocena stanowiska SN wymaga zaś rozważenia pojęć podstawowych: tego, czym jest krzywda i jaka jest funkcja zadośćuczynienia w szczególnym kontekście, jakim są dobra osobiste osób prawnych. Zazwyczaj bowiem problematykę tę rozważa się w kontekście osób fizycznych.

2. Komentowana uchwała SN zapadła na tle następującego stanu faktycznego: powódka, będąca spółką z ograniczoną odpowiedzialnością domagała się zapłaty zadośćuczynienia za naruszenie swojego dobra osobistego wywołanego umieszczeniem negatywnej opinii w sieci Internet. Sąd Okręgowy przyznał powódce zadośćuczynienie. Przy rozpoznawaniu apelacji, Sąd Apelacyjny powziął wątpliwość co do dopuszczalności stosowania normy z art. 448 Kodeksu cywilnego¹ do ochrony dóbr osobistych osób prawnych. Sąd ten wskazał, że osoba prawna nie odczuwa krzywdy, tak jak osoba fizyczna, co powoduje, że ewentualne zadośćuczynienie nie będzie spełniało swojej kompensacyjnej roli. Odpowiednie stosowanie przepisów o ochronie dóbr osobistych do osób prawnych wyklucza zatem zastosowanie do nich art. 448 k.c. W rezultacie Sąd Apelacyjny zadał SN pytanie prawne „Czy osoba prawna może domagać się od osoby, która naruszyła jej dobra osobiste, zapłaty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 43 k.c.?”.

3. Dokonując analizy zagadnienia, SN wyszedł od stwierdzenia, że w judykaturze niekwestionowane jest to, iż osobom prawnym także przysługują dobra osobiste, aczkolwiek potrzeba ich ochrony nie opiera się na uczuciach osoby prawnej (której ta nie ma) czy potrzebie ochrony „immanentnych” wartości takich jak życie, zdrowie czy wolność. Sąd Najwyższy zwrócił też uwagę, że w jego orzecznictwie wyraźne jest stanowisko o dopuszczalności stosowania normy z art. 448 k.c. do osób prawnych. Sąd Najwyższy zauważył, że odesłanie z art. 43 k.c. dotyczy także odpowiedniego stosowania art. 23 k.c., aczkolwiek katalog dóbr osobistych osób prawnych jest inny niż katalog tych dóbr przysługujący osobom fizycznym. Czym innym jest też naruszenie dobra osobistego osoby prawnej od dobra osobistego osoby fizycznej wchodzącej w skład organu tej osoby prawnej. Następnie SN stwierdził, że nie ma również podstaw, by – przez odesłanie z art. 43 k.c. – do osób prawnych nie stosować też dyspozycji art. 24 k.c. Wskazał też, że pojęcia „krzywda” nie można ograniczać wyłącznie do sfery negatywnych uczuć czy cierpienia, lecz należy nim objąć także inne niemajątkowe negatywne skutki określonego działania sprawczego. Dla oceny, czy doszło do pokrzywdzenia, należy brać pod uwagę nie tylko subiektywne, lecz także obiektywne kryteria. Krzywda, jak wskazał SN, to inne określenie na szkodę niemajątkową. To wszystko doprowadziło SN do wniosku, że krzywda może być również doznawana przez osoby prawne. Zadośćuczynienie dla osoby prawnej może pełnić funkcje kompensacyjne w zakresie, w jakim służy do prowadzenia działalności statutowej utrudnionej przez działania wywołujące krzywdę. W rezultacie SN podjął uchwałę, że „artykuł 448 k.c. (obecnie art. 448 § 1 k.c.) stosuje się odpowiednio do osób prawnych (art. 43 k.c.)”.

¹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.) – dalej k.c.

4. Sąd Najwyższy prawidłowo wskazał zagadnienia, których rozstrzygnięcie jest konieczne do udzielenia prawidłowej odpowiedzi na przedstawione mu pytanie prawne. Rozstrzygnięcia tych zagadnień przedstawione przez SN jednak nie przekonują. Dobra osobiste zasadniczo odnoszą się do osób fizycznych, co zostało wyrażone w art. 23 k.c., odnoszącym się do „dóbr osobistych człowieka”. Zgodnie jednak z art. 43 k.c. przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Stosowanie odpowiednio określonych przepisów oznacza, że dane przepisy albo znajdują zastosowanie wprost, albo znajdują zastosowanie z modyfikacjami, albo nie znajdują w ogóle zastosowania². Odpowiednie stosowanie przepisów o dobrach osobistych osób fizycznych do osób prawnych oznacza więc, że poszczególne przepisy regulujące dobra osobiste mogą, ale nie muszą znaleźć zastosowania do kształtowania sytuacji prawnej osób prawnych.

Sąd Najwyższy słusznie ustalił, że do osób prawnych znajdzie zastosowanie art. 23 k.c., przy czym odpowiedniość zastosowania tego przepisu przejawia się w odmiennym katalogu dóbr osobistych osób prawnych w porównaniu z katalogiem dóbr osobistych osób fizycznych³. Prawidłowo też SN ustalił, że do osób prawnych znajdzie zastosowanie art. 24 k.c. Gdyby zresztą było inaczej, to przepis art. 43 k.c. pozbawiony byłby treści normatywnej. Skoro bowiem do osób prawnych mają być stosowane (choćby odpowiednio) – przepisy o dobrach osobistych osób fizycznych, to konieczne jest, by stosować zarówno przepis wprowadzający zasadę ochrony dóbr osobistych, jak i wskazujący na metody tej ochrony. Bez stosowania art. 23 i 24 k.c. do osób prawnych w ogóle nie sposób byłoby mówić o istnieniu czy ochronie dóbr osobistych osób prawnych, a przecież to wynika z art. 43 k.c.

W istocie zatem problem „odpowiedniego stosowania” przepisów o ochronie dóbr osobistych zgodnie z art. 43 k.c. sprowadza się do możliwości zastosowania do osób prawnych normy z art. 448 k.c. Odpowiednie stosowanie określonej grupy przepisów może prowadzić do odmowy stosowania określonych przepisów, m.in. z uwagi na ich bezprzedmiotowość⁴. Zgodnie z art. 448 § 1 k.c. w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. Chodzi zatem o to, czy przepis ten odnosi się do specyfiki osób prawnych. Można to sprowadzić do dwóch zagadnień: 1) czy osoba prawna może doznawać krzywdy i 2) czy zadośćuczynienie przyznane osobie prawnej może kompensować krzywdę albo inny uszczerbek niemajątkowy doznaný przez osobę prawną.

² Por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z 17.01.2013 r., III CZP 57/12, OSNC 2013/6, poz. 69.

³ Pogląd ten, wobec brzmienia art. 43 k.c., nie powinien ulegać wątpliwości (por. za wielu: E. Marcisz, *Dobra osobiste osób prawnych – uwagi na temat wykładni art. 43 KC*, „Monitor Prawniczy” 2011/13, s. 706–712; D. Opalska, *Problematyka dóbr osobistych w spółkach kapitałowych – zagadnienia wybrane*, „Studia Prawa Prywatnego” 2012/3, s. 36–59).

⁴ J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, „Państwo i Prawo” 1964/3, s. 371.

5. W zakresie pierwszego ze wskazanych zagadnień SN stanął na stanowisku, że krzywda nie musi oznaczać negatywnego przeżycia psychicznego, lecz może polegać po prostu na doznaniu uszczerbku niematerialnego chociażby w zakresie utraty renomy czy dobrego imienia. Odpowiada to poglądom pojawiającym się w nauce prawa, że dobra osobiste osób prawnych to wartości niemajątkowe, dzięki którym osoba prawna może normalnie funkcjonować⁵. Krzywdą jest zatem naruszenie tych wartości, co powoduje utrudnienie w działalności osoby prawnej.

W nauce jednak krzywdę najczęściej definiuje się jako cierpienia fizyczne i psychiczne, co wiąże ją immanentnie z właściwościami człowieka, a w każdym razie organizmu żywego, których z tego powodu nie może doznawać osoba prawna⁶. Krzywda to doznanie negatywnych uczuć, a osoba prawna uczuć czy odczuć, które mogłyby być naprawione przez zadośćuczynienie, nie ma⁷. Oznacza to, że krzywdą nie jest każde naruszenie dobra osobistego ani nawet każdy uszczerbek wywołany naruszeniem dobra osobistego, lecz jedynie konkretny uszczerbek, który – ze swej natury – nie jest dostępny osobom prawnym. Stwierdzenie takie nie powoduje – jak podniósł SN i komentarki jego orzeczenia⁸ – że naruszyciel dobra osobistego osoby prawnej znajduje się tym samym w nieuzasadnienie lepszej sytuacji, w porównaniu do osoby, która narusza dobra osobiste osób fizycznych. Po prostu ze swej natury naruszenie dobra osobistego osoby prawnej nie prowadzi do wyrządzenia krzywdy. Inaczej trzeba by stwierdzić, że podpalacz domu biedaka znajduje się bezpodstawnie w lepszej sytuacji, niż podpalacz domu bogacza, gdyż wyrządza poszkodowanemu swoim zachowaniem mniejszą szkodę majątkową. Zróżnicowanie uszczerbków spowodowanych działaniem szkodzącym jest normalną konsekwencją zróżnicowania faktycznego występującego pomiędzy podmiotami prawa cywilnego i nie można domagać się, by sprawca kompensował uszczerbki, których konkretny poszkodowany nie poniósł, tylko dlatego że poniósłaby je osoba o innych cechach, gdyby to ona była na miejscu rzeczywiście poszkodowanego.

W tym miejscu należy się zastanowić, czy rację ma SN, utożsamiając krzywdę z każdym rodzajem uszczerbku niemajątkowego doznanego przez osobę prawną⁹. Tradycyjnie ujmuje się krzywdę jako synonim szkody niemajątkowej¹⁰. Budzić jednak

⁵ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 29–30.

⁶ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018, s. 14; J. Jastrzębski, *O granicach kompensacji* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007, s. 11.

⁷ M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2014, s. 228–229, R. Strugała [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, komentarz do art. 448, nb. 8.

⁸ M. Krystman-Rydlewicz, *Zadośćuczynienie za naruszenie dobra osobistego osoby prawnej. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 października 2023 r., III CZP 22/23*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2024/7–8, poz. 53, s. 43; K. Konieczna, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2024 roku, III CZP 22/23*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2024/4, s. 101.

⁹ Podobnie: M. Safjan, *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1997/1, s. 14; K. Konieczna, *Glosa...*, s. 101.

¹⁰ Por. J. Panowicz-Lipska, *Majątkowe...*, s. 38.

może wątpliwości, czy każdy uszczerbek w dobrach osobistych jest krzywdą¹¹. To rozróżnienie jest dobrze widoczne na gruncie art. 448 § 1 k.c., w którym rozróżniono krzywdę od innych skutków naruszenia. Zgodnie bowiem z tym przepisem zadośćuczynienie jest sposobem naprawienia krzywdy. Naprawienie krzywdy nie jest jednak tożsame z usunięciem „skutków naruszenia”, skoro do tego celu mogą być potrzebne inne środki. Również z art. 24 § 1 k.c. wynika, że nie każdy uszczerbek w dobrach osobistych powinien być kompensowany zadośćuczynieniem. Skoro sposobem naprawienia krzywdy jest zadośćuczynienie, zaś prawo zna inne sposoby naprawienia skutków naruszenia dobra osobistego niż tylko zadośćuczynienie i zostały one wskazane przykładowo w art. 24 § 1 k.c., to znaczy, że nie każde naruszenie dobra osobistego stanowi krzywdę, skoro może być naprawione inaczej niż przez zapłatę odszkodowania. Wskazane przez SN przypadki, uznane przez ten sąd za krzywdę osoby prawnej, takie jak utrata renomy czy dobrego imienia, nie muszą być ujmowane w kategoriach krzywdy, ale raczej „innych skutków naruszenia”. Trzeba zresztą zauważyć, że naruszenie dobra osobistego osoby prawnej będzie się najczęściej, jeśli nie wyłącznie, przejawiać w konsekwencjach majątkowych, gdyż uszczerbek majątkowy stanowi jedyny miernik doznania takiego uszczerbku przez osobę prawną, która nie ma jakichkolwiek uczuć¹².

Wskazana sytuacja uzmysławia, że uszczerbek na dobrach osobistych nie musi powodować krzywdy ani innego uszczerbku niemajątkowego, a zatem że sam fakt naruszenia dobra osobistego nie musi koniecznie prowadzić do wyrządzenia krzywdy. Wydaje się, że SN zbyt pochopnie utożsamiał krzywdę z każdym naruszeniem dobra osobistego, stwierdzając, że „krzywda [...] obejmuje nie tylko cierpienia psychiczne pokrzywdzonego, ale również inne negatywne niemajątkowe skutki wywołane tym działaniem, np. ukształtowanie się i utrzymywanie w określonym czasie w świadomości odbiorców tych informacji i ocen o pokrzywdzonym”. Tymczasem o odrębności naruszenia dobra osobistego od krzywdy świadczy analiza art. 448 § 1 k.c. Krzywda jest osobną od naruszenia dobra osobistego przesłanką zastosowania art. 448 k.c.¹³, jako że zadośćuczynienie przysługuje wyłącznie w przypadku, gdy naruszenie dobra osobistego wyrządziło krzywdę¹⁴. Czym innym jest bowiem naruszenie dobra osobistego, a czym innym jego konsekwencja w postaci krzywdy¹⁵. Hipoteza art. 448 § 1 k.c. odnosi się do osoby, której dobra osobiste zostały naruszone i zarazem, która doznała

¹¹ Zwraca na to uwagę M. Świdowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 313.

¹² P. Granecki, *Dobra osobiste w prawie polskim – zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy” 2002/5, s. 15.

¹³ E. Bagińska [w:] *Zobowiązania. Część ogólna. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2024, red. P. Machnikowski, komentarz do art. 448, nb. 41. Inaczej, także z powołaniem się na brzmienie art. 448 k.c. – A. Śmiejka, *Naprawienie szkody niemajątkowej* [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023, s. 782.

¹⁴ K. Mularski [w:] *Kodeks cywilny*, red. M. Gutowski, t. 2, *Komentarz. Art. 353–626*, Warszawa 2022, komentarz do art. 448, nb. 12.

¹⁵ E. Marcisz, *Dobra...*, s. 711; M. Kaliński, *O wadliwej obiektywizacji szkody*, „Studia Iuridica” 2007/47, s. 101–102; J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005/3–4, s. 38; J. Jastrzębski, *O granicach...*, s. 11.

krzywdy. Gdyby zdaniem ustawodawcy każde naruszenie dobra osobistego skutkowało doznaniem krzywdy, art. 448 k.c. powinien brzmieć „w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego” bez uzupełnienia „za doznaną krzywdę”, gdyż to rozumiałoby się samo przez się.

Przeciwko argumentowi, że krzywda oznacza wyłącznie negatywne uczucia czy przeżycia, SN podniósł, że krzywdę mogą odczuwać także osoby, których stan zdrowia albo rozwoju powoduje, że trudno jest uznać, by odczuwały ból i cierpienie¹⁶. Argument ten jednak jest wątpliwy. Po pierwsze, powoduje on zatarcie różnicy między przyczyną, jaką jest naruszenie dobra osobistego, a skutkiem, jakim jest uszczerbek, w szczególności w postaci krzywdy. Po drugie zaś, powoduje, że zanika związek pomiędzy krzywdą a jej naprawieniem poprzez zadośćuczynienie, o czym jest mowa w dalszej części glosy. Nie wydaje się szokujące uznawać, że są osoby, które nie mogą doznać krzywdy. Jeżeli odpowiedzialność odszkodowawczą będzie się postrzegać jako środek kompensacji uszczerbków, a nie jako środek represji czy wychowywania, to trzeba odróżnić uszczerbek teoretyczny, potencjalny czy obiektywny od uszczerbku rzeczywistego. Tylko uszczerbek istniejący rzeczywiście może zostać skompensowany. Trzeba też pamiętać, że odpowiedzialność odszkodowawcza nie jest zasadą prawa, lecz stanowi wyjątek to, że ten, kto poniósł jakiś uszczerbek, może żądać jego naprawienia przez inną osobę¹⁷.

W rezultacie należy uznać, że ujęcie, w którym krzywdą osoby prawnej albo jej odpowiednikiem byłby każdy uszczerbek w dobrach osobistych¹⁸, powoduje, że znaczenie tego pojęcia w istotny sposób się rozszerza. W takim ujęciu krzywda osoby fizycznej i krzywda osoby prawnej stanowią w istocie zupełnie inne zjawiska występujące na zupełnie innych płaszczyznach, tyle że połączone arbitralnie w ramach wspólnego pojęcia.

6. Gdyby jednak przyjąć, że SN ma rację, iż krzywdą nie muszą być jakiekolwiek przeżycia psychiczne, lecz jest to każda szkoda o charakterze niemajątkowym, a w przypadku osób prawnych – uszczerbek niemajątkowy polegający na „na braku możliwości albo na utrudnieniu w prawidłowym prowadzeniu jej działalności w dotychczasowy sposób”, to czy w takim razie zadośćuczynienie jest odpowiednią formą naprawienia takiego uszczerbku?

Powszechnie przyjmuje się, że zadośćuczynienie ma – podobnie jak odszkodowanie – charakter kompensacyjny. Jest to jednak kompensacja o charakterze szczególnym. Odszkodowanie ma naprawić szkodę majątkową w ten sposób, że ma umożliwić poszkodowanemu przywrócenie stanu, jaki istniałby, gdyby do szkody nie doszło. Tymczasem nie można odwrócić skutku, jakim jest doznanie krzywdy. Zadośćuczynienie nie powoduje, że doznane cierpienie czy ból znikają, lecz ma umożliwić wyrównanie

¹⁶ Tak też A. Kubiak-Cyruł, *Dobra osobiste osób prawnych*, Kraków 2005, s. 237 i R. Strugała [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 448, nb. 7.

¹⁷ Por. wyrok SN z 3.03.1956 r., 2 CR 166/56, OSPiKA 1959/7–8, poz. 197 oraz K. Zweigert, H. Kötz, *Introduction to Comparative Law*, Oxford–New York 1998, s. 621.

¹⁸ M. Świdowska, *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007, s. 293; M. Krystman-Rytlewicz, *Zadośćuczynienie...*, s. 43.

tych cierpień jakąś korzyścią¹⁹. Funkcja kompensacyjna zadośćuczynienia wyraża się w daniu pokrzywdzonemu satysfakcji, która w jakiś sposób ma wyrównać doznane cierpienia²⁰. Wydaje się błędne odróżnianie funkcji kompensacyjnej od funkcji satysfakcjonującej, co pojawia się zarówno w uzasadnianiu głosowanej uchwały, jak i czasem w doktrynie²¹. Kompensacja krzywdy polega właśnie na daniu pokrzywdzonemu satysfakcji²², na umożliwieniu mu doznania przeżyć pozytywnych, które mają zrównoważyć, a nie usunąć, wcześniej doznane przeżycia negatywne. W tym miejscu należy wskazać, że niepoprawne jest uznawanie zapłaty odpowiedniej sumy na cel społeczny za przejaw zerwania z kompensacyjną funkcją zadośćuczynienia²³. W istocie żądanie to (a dokładniej – jego późniejsza realizacja) może dać pokrzywdzonemu nie mniej satysfakcji niż otrzymanie zadośćuczynienia na własną rzecz, i tym samym realizuje też funkcję kompensacyjną, tyle że w sposób pośredni²⁴. Pozostałe funkcje zadośćuczynienia, takie jak funkcja prewencyjna czy represyjna, mają charakter uboczny²⁵. Nie mogą istnieć samodzielnie.

Funkcja represyjna czy prewencyjna nie mogą pełnić samodzielnej funkcji zadośćuczynienia, a wyłącznie stanowią niekonieczne skutki społeczne istnienia instytucji zadośćuczynienia²⁶. Górną zaś granicą zadośćuczynienia jest zawsze wysokość uszczerbku²⁷. Przeciwnie ujęcie prowadziłoby bowiem do uczynienia z zadośćuczynienia rodzaju kary prywatnej²⁸.

Czym innym jest powiązanie funkcji kompensacyjnej z funkcją represyjną, na co słusznie zwrócił uwagę SN w wyroku z 21.02.2020 r.²⁹ Można argumentować, że zadośćuczynienie tylko wtedy da satysfakcję pokrzywdzonemu, gdy będzie dotkliwe dla sprawcy. Będzie tak zwłaszcza wtedy, gdy naruszenie dobra osobistego było

¹⁹ Por. m.in. wyroki SA: w Gdańsku z 12.10.2017 r., V ACa 682/16, LEX nr 2447644; w Katowicach z 28.06.2017 r., V ACa 755/16, LEX nr 2348550; R. Strugała [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 448, nb. 15.

²⁰ M. Pazdan, *Dobra osobiste i ich ochrona* [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 1286.

²¹ Por. K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 14.

²² Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową*, Poznań 1956, s. 106–107, 110–112, 143–144; A. Śmieja, *Naprawienie...* [w:] *System...*, s. 784; J. Kuźmicka-Sulikowska, *Funkcje cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej*, „Przegląd Sądowy” 2008/9, s. 20; I. Dyka, *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001/3, s. 612.

²³ M. Syska, *Wysokość zasądzonego odszkodowania oraz tzw. punitive damages a klauzula porządku publicznego w postępowaniu o stwierdzenie wykonalności orzeczenia zagranicznego*, „Przegląd Sądowy” 2015/1, s. 54.

²⁴ A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „Państwo i Prawo” 2003/1, s. 23.

²⁵ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 14.

²⁶ K. Mularski [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 448, nb. 19; J. Jastrzębski, *Kilka...*, s. 33.

²⁷ J. Kuźmicka-Sulikowska, *Funkcje...*, s. 23–24.

²⁸ E. Bagińska [w:] *Zobowiązania...*, komentarz do art. 448, nb. 10.

²⁹ Wyrok SN z 21.02.2020 r., I CSK 565/18, OSNC 2020/12, poz. 105.

dokonane z intencją uzyskania korzyści majątkowej, np. przez zwiększenie sprzedaży czasopisma czy zaszkodzenie konkurentowi. Zadośćuczynienie będzie wtedy satysfakcjonować pokrzywdzonego, gdy nie będzie mogło być uznane przez sprawcę za koszt uzyskania korzyści, z którym się liczył. W takiej sytuacji to jednak nadal funkcja kompensująca ma znaczenie podstawowe, zaś represja jest tylko jej uzupełnieniem czy dopełnieniem. Czym innym jest jednak sytuacja, gdy zadośćuczynienie ma jedynie pełnić funkcję represji czy potencjalnej sankcji odstraszałającej. W takiej sytuacji o naprawieniu jakiegokolwiek indywidualnej krzywdy nie może być mowy.

Z omawianą problematyką wiąże się kwestia ustalenia wysokości zadośćuczynienia. Wskazuje się, że przy jego ustaleniu powinno się brać pod uwagę, by zadośćuczynienie umożliwiło „uzyskanie satysfakcji adekwatnej do cierpień i krzywd”³⁰. Jeżeli zatem celem zadośćuczynienia jest kompensacja krzywdy poprzez wyrównanie jego cierpień jakąś korzyścią, to należy jasno stwierdzić, że w przypadku osób prawnych ta funkcja zadośćuczynienia w ogóle nie występuje. Skoro osoba prawna nie doznaje cierpień, to nie może też odczuwać satysfakcji. Kompensacyjna funkcja zadośćuczynienia może występować tylko w przypadku naprawiania (a raczej wyrównywania) uszczerbków niemajątkowych doznawanych przez osoby fizyczne³¹. Jak zauważył przed niemal siedemdziesięciu laty Zbigniew Radwański, teza, „że szkoda niemajątkowa może istnieć niezależnie od przeżyć dotkniętego podmiotu, nie pozwalałaby powiązać tego ujęcia szkody niemajątkowej z zadośćuczynieniem pieniężnym, o co przy «krzywdzie moralnej» chodzi”³². Sąd Najwyższy ujął w głosowanej uchwale kompensacyjną funkcję zadośćuczynienia jako dostarczenie środków potrzebnych do prowadzenia przez tę osobę prawną działalności. To jednak w żadnej mierze nie wyrównuje doznanej szkody niemajątkowej. Przyjmując, że naruszenie dobra osobistego osoby prawnej utrudniło jej prowadzenie działalności, to nie można przyjąć, by otrzymanie zadośćuczynienia ten uszczerbek wyrównywało. Uszczerbek ten może być wyrównany poprzez niemajątkowe instrumenty naprawienia naruszenia dóbr osobistych wskazanych w art. 24 § 1 k.c., ale nie przez zadośćuczynienie. Wskazywany w nauce pogląd, że zadośćuczynienie dla osoby prawnej powinno jej stworzyć możliwości „działań w zakresie restytucji i ochrony jej interesów osobistych”³³, nie przekonuje. Skoro bowiem pieniądze z zadośćuczynienia mają być środkiem do podjęcia innych działań, to po pierwsze mamy tutaj do czynienia nie z naprawieniem uszczerbku w postaci krzywdy, lecz innych konsekwencji

³⁰ P. Sobolewski [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, red. K. Osajda, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Warszawa 2024, komentarz do art. 448, nb. 32; podobnie S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego*, red. W. Czachórski, t. 1, red. S. Grzybowski, *Część ogólna*, Wrocław, Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 302.

³¹ J. Jastrzębski, *Kilka...*, s. 43, który słusznie zauważa, że w art. 43¹⁰ k.c., który stanowi pewnego rodzaju odpowiednik art. 24 k.c., nie przewidziano zadośćuczynienia za naruszenie prawa do firmy, lecz roszczenie wydanie uzyskanych w wyniku tego naruszenia korzyści.

³² Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, s. 167. Pomimo ujęcia tego zdania w kontekście argumentów odnoszących się do prawa i moralności „socjalistycznej” (w kontraście do „burżuazyjnej”), uważam, że opinia ta mimo przemian społeczno-politycznych nadal się broni.

³³ J. Koczanowski, *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, Kraków 1999, s. 157.

naruszenia dobra osobistego, a poza tym wskazuje raczej na majątkowy, a nie na niemajątkowy charakter tego uszczerbku. Innymi słowy, jeśli osoba prawna, której dobre imię naruszono, miałaby wykorzystywać zadośćuczynienie na poprawę swojego wizerunku, to w istocie taki uszczerbek powinien być kompensowany środkami z art. 24 § 1 k.c., a nie z art. 448 k.c., i należy ustalić, czy nie ma on w istocie charakteru majątkowego (tj. np., że nie chodzi o utratę dobrej opinii *in abstracto*, lecz o szkodę majątkową w postaci utraty klienteli). Pomiędzy uszczerbkiem, choćby w postaci naruszenia dobrego imienia, a środkami na dalszą działalność nie ma bezpośredniego związku. Zadośćuczynienie nie poprawia sytuacji niemajątkowej osoby prawnej, gdyż może to uczynić tylko przez jego wpływ na sferę przeżyć (danie satysfakcji), których osoby prawne nie mają. Na marginesie tylko należy stwierdzić, że podobnie trzeba odnieść się do zadośćuczynienia przyznanego osobom niezdolnym do odczuwania przeżyć (np. znajdującym się w stanie wegetatywnym) – nie są one w ogóle świadome otrzymania zadośćuczynienia, więc w żadnej mierze nie może ono wpływać na ich niemajątkową sytuację.

Nie można postawić tezy, że wszystkim osobom, których dobro osobiste naruszono w ten sam sposób, należy się zadośćuczynienie w tej samej wysokości³⁴, a nawet że zawsze im się należy, nawet jeśli nie doznały krzywdy. Tymczasem w przypadku osób prawnych zadośćuczynienie oderwane od przeżyć psychicznych, bólu, cierpienia czy przykrości wywołanej naruszeniem dobra oraz przyjemności i satysfakcji spowodowanych otrzymaniem zadośćuczynienia, nie może spełniać jakiegokolwiek kompensacyjnej funkcji.

7. Należy też zauważyć, że z samego faktu udzielania przez system prawny ochrony także dobrom osobistym osób prawnych nie można wyprowadzić zasady ich jednakowej ochrony. Błędny jest pogląd, że skoro dobra osobiste osób prawnych powinny być chronione z tą samą intensywnością, co dobra osobiste osób fizycznych³⁵, to powinny one być chronione w ten sam sposób. Zapewnienie efektywnej ochrony dobrom osobistym osób prawnych nie oznacza, że musi to następować za pomocą tych samych instrumentów. Instrumenty te powinny być adekwatne, tj. dostosowane do charakteru osób prawnych i specyfiki przysługujących im dóbr osobistych z uwzględnieniem różnic, jakie zachodzą pomiędzy osobami prawnymi a osobami fizycznymi³⁶. Kompensacja nie polega na uzyskaniu należytej ochrony prawnej³⁷, bo ochrona prawna nie jest celem samym w sobie, lecz ma chronić jakieś dobro. Zadośćuczynienie należy się określonej osobie, bo poniosła krzywdę, a nie po prostu dlatego, że jej dobra zostały naruszone, i powinna być tak samo chroniona jak inni, nawet jeśli w istocie krzywdy nie doznała. Sąd Najwyższy w głosowanej uchwale słusznie zauważył, że zarówno katalog dóbr osobistych osób prawnych jest inny od katalogu dóbr osobistych osób fizycznych, jak i inne

³⁴ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w Kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1965/3, s. 367.

³⁵ M. Krystman-Rydlawicz, *Zadośćuczynienie...*, s. 40–41. Dalej jednak (s. 42) Autorka ta słusznie zauważa, że z brzmienia art. 448 § 1 k.c. nie wynika koniecznie, że znajdzie on zastosowanie także do osób prawnych.

³⁶ Por. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 172.

³⁷ Tak A. Kubiak-Cyrul, *Dobra...*, s. 238.

jest uzasadnienie ochrony dóbr osobistych osób fizycznych, a inne – osób prawnych. Konsekwencją takiego poglądu powinno być uznanie, że sposoby ochrony dóbr osobistych powinny być do tych różnic dostosowane. Różnice pomiędzy osobami fizycznymi a osobami prawnymi są tak duże, że – jak już wspomniano – trudno jest mówić o kompensacyjnym charakterze zadośćuczynienia dla osób prawnych³⁸. Owe różnice uzasadniają zatem, by w ramach stosowania przepisów o ochronie dóbr osobistych do osób prawnych „odpowiednio”, a nie „wprost” odmówić zastosowania art. 448 k.c.

Jeżeli zatem będzie się postrzegać zadośćuczynienie dla osoby prawnej nie jako środek satysfakcji za ból czy cierpienie, lecz jako środek ochrony obiektywnych interesów prawnych³⁹, to w istocie kreowany będzie zupełnie inny instrument prawny. Należy bowiem pamiętać, że zadośćuczynienie nie służy ochronie jakichkolwiek interesów, lecz ma kompensować ściśle określony uszczerbek nazywany krzywdą. Tymczasem postulat dostosowania modelu ochrony dóbr osobistych do specyfiki osób prawnych⁴⁰ oznacza w istocie nie modyfikację istniejącej konstrukcji zadośćuczynienia, lecz wykreowanie instytucji nowej. Instytucja taka nie będzie miała na celu kompensacji rzeczywistego uszczerbku doznanego przez określoną osobę, lecz ochronę przed samym naruszeniem dobra i nie będzie prowadzić do jakiegokolwiek kompensacji poniesionego na skutek naruszenia dobra osobistego uszczerbku.

8. Zadośćuczynienie dla osoby prawnej jest zatem w ujęciu SN instytucją zupełnie różną od zadośćuczynienia dla osoby fizycznej. Ma inne funkcje oraz inny mechanizm działania i w ogóle odrywa się od kwestii satysfakcji czy wyrównania ujemnych doznań psychicznych⁴¹. Zadośćuczynienie dla osoby fizycznej kompensuje negatywne uczucia poprzez umożliwienie wywołania uczuć pozytywnych. Zadośćuczynienie dla osoby prawnej zaś nie kompensuje uszczerbku psychicznego i samo nie odwołuje się do jakichś pozytywnych uczuć, jak satysfakcja. Sad Najwyższy ujmuje krzywdę nie jako jakąś rzeczywistą dolegliwość, lecz jako obiektywny stan uszczerbku w dobrach niemajątkowych, a zadośćuczynienie jako obiektywne świadczenie, które nie pozostaje w związku z jakimkolwiek rzeczywistym uszczerbkiem. Między nimi nie ma zaś żadnej rzeczywistej łączności, za pomocą której to ostatnie miałyby usuwać lub równoważyć to pierwsze.

Tym samym pojęcie zadośćuczynienia w niebezpieczny sposób zaczyna zbliżać się do koncepcji kary prywatnej⁴², a zwłaszcza do anglosaskiej instytucji odszkodowania karnego (ang. *exemplary damages*, amer. *punitive damages*). Istotą *exemplary* czy *punitive damages* jest podkreślenie naganności działania sprawcy, jego ukaranie oraz prewencja

³⁸ M. Wałachowska, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 stycznia 2007 r., II CSK 392/06*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009/5, poz. 55, która jednak traktuje ten pogląd jako postulat *de lege ferenda*, uważając, że *de lege lata* art. 488 k.c. znajduje zastosowanie także do osób prawnych.

³⁹ M. Świdowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 303–304. Por. też J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 127.

⁴⁰ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 27.

⁴¹ M. Safjan, *Ochrona...*, s. 14.

⁴² J. Jastrzębski, *Kilka...*, s. 45. Zwraca też na to uwagę, acz w rażącej nas obecnie stylistyce, Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, s. 110–111.

ogólna, a nie kompensacja szkody, co powoduje, że relewantnymi kryteriami do jego zasądzenia nie jest wysokość uszczerbku, lecz jego rodzaj i cechy zachowania sprawcy⁴³. Funkcja represyjno-prewencyjna dominuje, chociaż odszkodowanie karne może pełnić także pewne funkcje kompensacyjne, zwłaszcza w zakresie kosztów procesu, oraz zapewniać proporcjonalność odszkodowania do korzyści odniesionej przez sprawcę z tytułu naruszenia⁴⁴. Dopuszczalność *punitive damages* w polskim porządku prawnym została jednoznacznie odrzucona przez SN w postanowieniu z 11.10.2013 r.⁴⁵, m.in. jako sprzeczna z kompensacyjnym charakterem odszkodowania. Kwestia, czy *punitive damages* są sprzeczne z klauzulą porządku publicznego, czy też dopuszczalne jest uznanie zasądzającego je wyroku w Polsce lub innym kraju cywilnego prawa kontynentalnego, przekracza ramy niniejszej glosy⁴⁶. W tym miejscu należy jedynie wskazać, że czym innym jest dopuszczenie wykonania wyroku zasądzającego odszkodowanie karne wydanego w innym państwie, a czym innym uznanie za zasadę, że zadośćuczynienie nie służy naprawieniu rzeczywiście doznanego uszczerbku i nie pozostaje z nim w jakimkolwiek związku.

9. W rezultacie należy uznać, że krzywda doznana przez osobę prawną, tak jak uznaje ją SN i zwolennicy tego poglądu, to uszczerbek w zupełnie innej sferze dób niż krzywda osoby fizycznej. Trudno jest zatem uznać, że chodzi o jedno pojęcie. Zadośćuczynienie na rzecz osoby prawnej ma naprawiać inny interes niż w przypadku osoby fizycznej i w inny sposób. Można zatem odnieść wrażenie, że SN pod pozorem stosowania tych samych pojęć próbuje rozszerzyć zakres granicy kompensacji szkód niemajątkowych. To jednak może nastąpić w drodze zmian ustawowych, a nie nadmiernie rozszerzającej wykładni przepisów prawa cywilnego i pojęć, na jakich się ono opiera.

dr Jędrzej M. Kondek, prof. Akademii Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie
sędzia Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6663-9411>

⁴³ I. Adrych-Brzezińska, *Odszkodowanie karne – sposób na efektywniejsze prawo czy efektowny amerykański partykularyzm prawny*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018/39, s. 372–380.

⁴⁴ M. Syska, *Wysokość...*, s. 50–52.

⁴⁵ Postanowienie SN z 11.10.2013 r., I CSK 697/12, OSNC 2014/1, poz. 9. Warto zauważyć, że orzeczenie to wydano na gruncie kwestii uznania wyroku sądu amerykańskiej właśnie w sprawie o naruszenie dóbr osobistych (tyle że osoby fizycznej).

⁴⁶ Por. M. Syska, *Wysokość...*, s. 47–65; I. Adrych-Brzezinska, *Odszkodowanie...*, s. 371–386. Stanowisko SN o niedopuszczalności *punitive damages* w polskim porządku prawnym wsparli: S. Sołtyśński, *Ważny wyrok w sprawach stwierdzenia wykonalności części zagranicznego orzeczenia sądowego oraz pojęcia klauzuli porządku publicznego. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 11 października 2013 r., I CSK 697/12*, „Polski Proces Cywilny” 2014/3, s. 415; M. Orecki, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2013 r., I CSK 697/12*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2014/9, poz. 87.

Abstract

Compensation for breaching the personal rights of a legal person. Commentary on the resolution of the Civil Chamber of the Supreme Court of 3 October 2023, III CZP 22/23

Dr Jędrzej M. Kondek, professor at the Academy of Justice in Warsaw –
judge of the District Court for the Capital City of Warsaw in Warsaw, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6663-9411>

In this resolution, the Supreme Court ruled on the important and controversial issue of whether a legal person whose personal rights have been breached can be granted compensation under Article 448 § 1 of the Polish Civil Code, giving a positive response to this matter. The Supreme Court pointed out that it is possible for a legal person to be harmed by a breach of that person's personal rights and this damage can be effectively remedied by granting compensation to the injured party. Such a view gives rise to doubts. First, the Supreme Court was too hasty in acknowledging that harm does not have to consist of suffering or other negative psychological experiences and therefore may be suffered by a legal person. Next, the argument that compensation for a legal person may lead to compensation for the damage it has suffered is unconvincing, even though the legal person cannot feel satisfaction or other positive feelings in connection with the receipt of compensation. Essentially, according to the Supreme Court, both the harm suffered by a legal person and the compensation granted to the legal person are separate concepts to the harm suffered by a natural person and the compensation due to them as a result. Therefore, this judgment does not deserve approval.

Keywords: civil law, harm, personal rights, compensation, legal person, protection of personal rights, non-financial damage, compensation

Bibliografia/References

- Adrych-Brzezińska I., *Odszkodowanie karne – sposób na efektywniejsze prawo czy efektowny amerykański partykularyzm prawny*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018/39.
- Bagińska E. [w:] *Zobowiązania. Część ogólna. Komentarz*, red. P. Machnikowski t. 2, Warszawa 2024.
- Dyka I., *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001/3.
- Granecki P., *Dobra osobiste w prawie polskim – zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy” 2002/5.
- Grzybowski S. [w:] *System prawa cywilnego*, red. W. Czachórski, t. 1, red. S. Grzybowski, *Część ogólna*, Wrocław, Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974.
- Jastrzębski J., *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005/3–4.
- Jastrzębski J., *O granicach kompensacji* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007.
- Kaliński M., *O wadliwej obiektywizacji szkody*, „Studia Iuridica” 2007/47.
- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, Warszawa 2014.

- Koczanowski J., *Ochrona dóbr osobistych osób prawnych*, Kraków 1999.
- Konieczna K., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2024 roku, III CZP 22/23*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2024/4.
- Kubiak-Cyruł A., *Dobra osobiste osób prawnych*, Kraków 2005.
- Kryla-Cudna K., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018.
- Krystman-Rydlawicz M., *Zadośćuczynienie za naruszenie dobra osobistego osoby prawnej. Glosa do uchwały Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 3 października 2023 r., III CZP 22/23*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2024/7–8, poz. 53.
- Kuźmicka-Sulikowska J., *Funkcje cywilnej odpowiedzialności odszkodowawczej*, „Przegląd Sądowy” 2008/9.
- Mularski K. [w:] *Kodeks cywilny*, red. M. Gutowski, t. 2. *Komentarz. Art. 353–626*, Warszawa 2022.
- Opalska D., *Problematyka dóbr osobistych w spółkach kapitałowych – zagadnienia wybrane*, „Studia Prawa Prywatnego” 2012/3.
- Orecki M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2013 r., I CSK 697/12*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2014/9, poz. 87.
- Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975.
- Pazdan M., *Dobra osobiste i ich ochrona* [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Radwański Z., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową*, Poznań 1956.
- Safjan M., *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1997/1.
- Sobolewski P. [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, red. K. Osajda, *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. W. Borysiak, Warszawa 2024.
- Sołtyśński S., *Ważny wyrok w sprawach stwierdzenia wykonalności części zagranicznego orzeczenia sądowego oraz pojęcia klauzuli porządku publicznego. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 11 października 2013 r., I CSK 697/12*, „Polski Proces Cywilny” 2014/3.
- Strugała R. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023.
- Syska M., *Wysokość zasądzonego odszkodowania oraz tzw. punitive damages a klauzula porządku publicznego w postępowaniu o stwierdzenie wykonalności orzeczenia zagranicznego*, „Przegląd Sądowy” 2015/1.
- Szupnar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979.
- Szpunar A., *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „Państwo i Prawo” 2003/1.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w Kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1965/3.
- Śmieja A., *Naprawienie szkody niemajątkowej* [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023.
- Świdowska M., *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007.
- Walachowska M., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 stycznia 2007 r., II CSK 392/06*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009/5.
- Zweigert K., Kötz H., *Introduction to Comparative Law*, Oxford–New York 1998.

24

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2015 r., I CSK 452/14 Glosa – Adam Opalski

Słowa kluczowe: *prawo właściwe dla osób prawnych, teoria siedziby rzeczywistej, teoria siedziby statutowej, swoboda przedsiębiorczości*

Teza

W przepisie art. 17 ust. 1 Prawa prywatnego międzynarodowego mowa ogólnie o „siedzibie osoby prawnej”, co nie przesądza kryteriów i elementów, jakie mogą decydować o przyjęciu właściwej formuły takiej siedziby. Oznacza to, że okoliczności danej sprawy rejestrowej, a przede wszystkim oczywiste związki spółki z o.o. z systemem prawa polskiego, mogą przemawiać na rzecz koncepcji tzw. siedziby rzeczywistej, tj. miejsca rzeczywistego działania organu zarządzającego osoby prawnej, w tym spółki kapitałowej. Oznacza to, że osoba prawna (spółka z o.o.) może zostać utworzona za granicą (także z punktu widzenia dzisiejszych realiów terytorialnych), a mieć swoją siedzibę w Polsce właśnie z racji funkcjonowania na terytorium Polski reprezentującego ją organu zarządzającego w rozumieniu art. 41 k.c.

Sąd Najwyższy (SN) w sprawie z wniosku Kopalni Nafty „R.” Spółki z o.o. w L. przy uczestnictwie Prokuratora Prokuratury Generalnej R.J. o rejestrację podmiotu w Krajowym Rejestrze Sądowym, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej 12.03.2015 r., skargi kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego w W. z 5.12.2013 r., uchyła zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawczyni – Kopalnia Nafty „R.” spółka z o.o. w L. – złożyła wniosek o jej rejestrację w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS), podając w nim, że została zawiązana przez dwoje wspólników 24.08.1928 r. aktem notarialnym, zarejestrowano ją we właściwym sądzie rejestrowym, prowadziła działalność gospodarczą i do chwili obecnej nie została zlikwidowana. Nie zachował się jednak żaden odpis z rejestru tej

spółki w archiwach Polski i w L. Skład wspólników ulegał zmianie na podstawie kolejnego dziedziczenia, była to bowiem tzw. spółka rodzinna. Do wniosku dołączono też wypis aktu notarialnego z 25.06.2010 r., obejmującego protokół nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników tej spółki wraz z podjętymi uchwałami, m.in. w przedmiocie powołanie jednoosobowego zarządu spółki.

Uczestnik postępowania rejestrowego – Prokurator Prokuratury Rejonowej – wnosił o oddalenie wniosku, stwierdzał brak legitymacji czynnej spółki-wnioskodawczyni oraz wywodził, że jedynym udziałowcem spółki jest obecnie Skarb Państwa.

Sąd Rejonowy oddalił wniosek po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych.

Kopalnia Nafty „R.” spółka z o.o. została ustanowiona aktem notarialnym 24.08.1928 r., między dwiema osobami – S. i M. L. (małżeństwem). Została ona prawdopodobnie wpisana do rejestru prowadzonego przez przedwojenny Sąd Okręgowy w L. (nr 36). Spółka prowadziła działalność gospodarczą do czasu drugiej wojny światowej także na terytorium należącym obecnie do RP, ale nie zmieniła swojej siedziby określonej w umowie spółki. Składniki majątkowe stanowiące przedsiębiorstwo spółki zostały przejęte na własność Państwa na podstawie art. 3 ustawy z 31.01.1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz.U. Nr 3, poz. 17; cyt. dalej jako „ustawa z dnia 31 stycznia 1946 r.”). W dniu 25.06.2010 r. odbyło się nadzwyczajne zgromadzenie wspólników i podjęto kilka uchwał, w tym uchwałę o powołaniu zarządu spółki. Nie wskazano miejsca przechowywania akt rejestrowych spółki.

W ocenie Sądu Rejonowego ustawa z 20.08.1997 r. o KRS (Dz.U. z 2013 r. Nr 1203, cyt. dalej jako „ustawa o KRS”) nie przewiduje obowiązku uzyskiwania wpisu do rejestru przez podmioty mające siedzibę poza granicami RP. Zmiana siedziby spółki – wnioskodawczyni – nie została dokonana w treści umowy spółki, a taka zmiana także wymaga odpowiedniej rejestracji. Zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. Nr 80, poz. 432, cyt. dalej jako „p.p.m. z 2011 r.”; przepis ten odpowiada art. 9 ustawy z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe, Dz.U. Nr 46, poz. 290, cyt. dalej jako „p.p.m. z 1965 r.”), osoba prawna podlega prawu państwa, w którym osoba ta ma siedzibę. Siedziba statutowa wnioskodawcy znajduje się poza granicami RP, a obecnie obowiązujące przepisy nie przewidują przeniesienia siedziby zagranicznej osoby prawnej do Polski.

Apelacja wnioskodawczyni została oddalona. Sąd Okręgowy stwierdził, że wnioskodawczyni nie jest objęta obowiązkiem wpisu do rejestru przedsiębiorców, bowiem obowiązek taki dotyczy tylko podmiotów, które mają siedzibę na terytorium RP (art. 3 ustawy o KRS). Siedzibę tę wyznacza statut tego podmiotu (tzw. siedziba statutowa). Zmiana siedziby wymaga zmiany umowy i zarejestrowania tej zmiany. Spółka – wnioskodawczyni w wyniku działań wojennych zakończyła swą rzeczywistą działalność i jej siedziba nie znajduje się obecnie na terytorium RP. Zgodnie z art. 25 ustawy Ukrainy o międzynarodowym prawie prywatnym (tekst tego aktu prawnego w aktach sprawy) siedzibą osoby prawnej jest państwo, w którym osoba prawna jest zarejestrowana.

W skardze kasacyjnej Spółki podniesiono zarzuty naruszenia prawa materialnego, tj. art. 7 ustawy z 20.08.1997 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o KRS (Dz.U. Nr 121, poz. 770 ze zm., cyt. dalej jako „p.w.k.r.s. z 1997 r.”), art. 9 ust. 2

i art. 9b p.w.k.r.s. z 1997 r., art. 17 ust. 1 i 2 p.p.m. z 2011 r. Z ostrożności procesowej wskazywano także na naruszenie art. 1143 § 1 k.p.c., art. 17 ust. 1 w zw. z art. 17 ust. 2 p.p.m. z 2011 r. i w zw. z art. 25 ust. 1, 2 i 3, art. 5 ustawy Ukrainy o międzynarodowym prawie prywatnym oraz art. 10 ust. 2 p.w.k.r.s. Skarżąca domagała się uchylenia zaskarżonego postanowienia, ewentualnie – uchylenia tego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Podstawowe znaczenie w tej sprawie rejestrowej ma kwestia ustalenia właściwej siedziby spółki z o.o., która złożyła wniosek o jej rejestrację 29.06.2010 r. Siedziba stanowi nie tyle – jak wywodzą Sądy *meriti* – przesłankę obowiązku rejestracji, ale ma decydujące znaczenie dla ustalenia tego, czy w zakresie rejestracji może być stosowane prawo polskie zgodnie z art. 17 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. Zgodnie z tym przepisem, osoba prawna podlega prawu państwa, w którym ma siedzibę.

Należy stwierdzić, że art. 17 ust. 1 p.p.m. wspomina ogólnie o „siedzibie osoby prawnej”, ale nie przesądza tego, jakie kryteria i elementy mogą decydować o przyjęciu właściwej formuły takiej siedziby. Podobna regulacja zawarta była w art. 9 p.p.m. z 1965 r. Okoliczności danej sprawy rejestrowej, a przede wszystkim oczywiste związki spółki wnioskodawczyni z systemem prawa polskiego, mogą właśnie przemawiać na rzecz prezentowanej w literaturze polskiej koncepcji tzw. siedziby rzeczywistej, tj. miejsca rzeczywistego działania organu zarządzającego osoby prawnej, w tym spółki kapitałowej. Oznacza to, że osoba prawna (spółka z o.o.) może zostać utworzona za granicą (także z punktu widzenia dzisiejszych realiów terytorialnych), a mieć swoją siedzibę w Polsce właśnie z racji funkcjonowania na terytorium Polski reprezentującego ją organu zarządzającego w rozumieniu art. 41 k.c.

Tymczasem widoczne w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia założenie przez oba Sądy *meriti* – bez bliższej argumentacji – konieczności preferowania koncepcji tzw. siedziby statutowej spółki, tj. wyrażonej w akcie założycielskim, spowodowało oddalenie wniosku spółki-wnioskodawczyni. Takie rozstrzygnięcie należy uznać jednak zdecydowanie za przedwczesne z następujących powodów.

Po pierwsze, do wniosku o rejestrację dołączono sporo dokumentów, które mogłyby wskazywać na to, że rzeczywista siedziba spółki ukształtowała się w pewnym czasie właśnie na terytorium obecnej RP także w okresie międzywojennym po zawiązaniu spółki w 1928 r., tj. w miejscowości R. niedaleko K.

Dokumenty te mogą świadczyć o tym, że właśnie w tej miejscowości pojawiło się centrum decyzyjne związane z działalnością organów zarządzających działalnością eksploatacyjną spółki. Należy zauważyć też, że pewne znaczenie w tym zakresie może mieć także treść „Protokołu zdawczo-odbiorczego” z 1952 r. [(...) i n. akt], w którym wskazuje się na przejęcie właśnie „Przedsiębiorstwa Kopalnia Nafty R. w „R.”, położonego w gromadzie R., pow. L.” z wyszczególnieniem b. właścicieli tego przedsiębiorstwa. Oznacza to potrzebę ustalenia – w ramach kognicji sądu rejestrowego (art. 23 ustawy o KRS z 1997 r.) – czy wspomniany materiał dokumentacyjny nie uzasadniałby wniosku, że doszło jednak do zmiany siedziby osoby prawnej spółki w świetle obowiązującego wówczas stanu prawnego.

Po drugie, z akt sprawy wynika, że spółka – wnioskodawczyni była tzw. spółką rodzinną, założoną przez członków rodziny. Oznaczać to mogło, że centrum decyzyjne spółki mogło tym bardziej pokrywać [się – dop. red.] z faktycznym pobytem (zamieszkaniem) jej udziałowców.

Należy zwrócić jeszcze uwagę na inne istotne zagadnienie. Otóż w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia znalazło się ogólne stwierdzenie, że „spółka na skutek nadzwyczajnych okoliczności, tj. działań wojennych, zakończyła swoją rzeczywistą działalność, a siedziba rejestrowa przestała znajdować się na terytorium RP”. Jednocześnie w sprawie tej ustalono, że na podstawie art. 31 stycznia 1946 r. [tak w postanowieniu – dop. red.] składniki majątkowe stanowiące przedsiębiorstwo spółki, znajdujące się na terenie gminy R., zostały przejęte na rzecz Skarbu Państwa (s. 3 uzasadnienia zaskarżonego postanowienia). Powstaje w związku z tym kwestia, czy spółka wnioskodawczyni w chwili wystąpienia z wnioskiem o wpis istniała jeszcze jako osoba prawna, skoro doszło jednak do aktu jej nacjonalizacji. W toku postępowania rejestrowego prokurator kwestionował legitymację czynną tej spółki i wywodził, że „jedynym udziałowcem spółki jest Skarb Państwa” (pismo z 16.03.2012 r.). Jeżeli spółka Kopalnia Nafty „R.” w ogóle nie istniałaby w sensie prawnym, to tym bardziej nie powstałby ustawowy obowiązek jej rejestracji *de lege lata*. Prawne konsekwencje nacjonalizacji przedsiębiorstwa spółki z o.o. na podstawie przepisów ustawy z 31.01.1946 r. mogłyby, w ocenie SN, podlegać badaniu w postępowaniu rejestrowym (art. 23 ustawy o KRS).

Sąd Okręgowy przedwcześnie zatem przyjął, że nie wystąpiły prawne podstawy rejestracji spółki – wnioskodawczyni w oparciu art. 3 ustawy o KRS w zw. z art. 7 p.w.k.r.s. z 1997 r. Nietrafnie i bez bliższego uzasadnienia też przyjęto, że o miejscu siedziby w danej sprawie rejestrowej w rozumieniu art. 12 ust. 1 p.p.m. z 2011 r. decydować może tylko siedziba założona w akcie założycielskim (tzw. siedziba statutowa). W tej sytuacji należało uchylić zaskarżone postanowienie i przekazać sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ k.p.c.).

**Adam Opalski – Zasady ustalania prawa właściwego dla osób prawnych.
Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Cywilna
z dnia 12 marca 2015 r., I CSK 452/14**

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1655-4628>

1. Komentowane postanowienie zawiera jedyną – do chwili publikacji niniejszej glosy – wypowiedź Sądu Najwyższego (SN), poświęconą zagadnieniu wykładni pojęcia siedziby osoby prawnej jako łącznika normy kolizyjnej, służącej ustalaniu prawa właściwego dla osób prawnych. Problem ten ma zasadnicze znaczenie dla całokształtu krajowej regulacji statutu personalnego osób prawnych. Postanowienie z 12.03.2015 r. zostało wydane już pod rządami ustawy z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe¹, a więc na podstawie art. 17 ust. 1 p.p.m. Równocześnie na tle poprzednio

¹ Ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 503) – dalej p.p.m.

obowiązującej ustawy z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe² próżno było szukać orzeczeń SN, które interpretowałyby pojęcie siedziby, użyte w art. 9 § 2 tej ustawy. Głosowanemu postanowieniu bezsprzecznie przypada dlatego walor precedensu. Równocześnie zasługuje ono na krytyczną ocenę, gdyż nie tylko nie uwzględnia wniosków wynikających z wykładni właściwych przepisów Prawa prywatnego międzynarodowego, lecz także lekceważy kontekst prawa unijnego, które współdeterminuje analizowane zagadnienie zarówno w wymiarze kolizyjnym, jak i materialnoprawnym.

2. U podstaw wydania postanowienia z 12.03.2015 r. leżał interesujący stan faktyczny: SN rozstrzygał o zasadności „reaktywacji” przedwojennej spółki z o.o. przez dokonanie jej wpisu do rejestru przedsiębiorców. Spółka została utworzona w 1928 r. z siedzibą statutową ulokowaną w granicach przedwojennej Polski w miejscowości, która współcześnie znajduje się w Ukrainie.

Podczas gdy sądy instancyjne odmówiły wpisu wobec uznania za miarodajną aktualnej siedziby statutowej spółki, SN, wykładając art. 17 ust. 1 p.p.m., zastosował koncepcję siedziby rzeczywistej, przyjmując, że mogą za nią przemawiać okoliczności rozstrzyganej sprawy. Koncepcja ta, zdaniem SN, umożliwia osiągnięcie stanu, w którym osoba prawna utworzona za granicą będzie miała swoją siedzibę w Polsce, ponieważ tu funkcjonuje reprezentujący ją organ zarządzający w znaczeniu art. 41 Kodeksu cywilnego³. Za nietrafne uznano założenie, jakoby o siedzibie w rozumieniu art. 17 ust. 1 p.p.m. mogło decydować tylko miejsce ustalone w akcie założycielskim, a więc siedziba statutowa.

Pogląd SN, sformułowany w odniesieniu do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (sp. z o.o.), zachowuje aktualność w stosunku do innych osób prawnych, w tym także tzw. osób „ułamnych”, a więc przypada mu walor ogólny.

3. Choć stanowisko SN otworzyło drogę do „reaktywacji” przedwojennej spółki z o.o. przez utrzymanie jej podmiotowości prawnej, nadanej pierwotnie zgodnie z prawem polskim, należy ocenić je jako błędne, gdyż niemożliwe do pogodzenia z podstawowymi założeniami, które powinny być przyjęte przy ustalaniu prawa właściwego dla osób prawnych (oraz innych jednostek wyposażonych w podmiotowość prawną).

Po pierwsze, SN zdaje się dopuszczać możliwość wyboru sposobu rozumienia pojęcia siedziby użytego w art. 17 ust. 1 p.p.m. w zależności od konkretnej sprawy. Tymczasem nie powinno ulegać wątpliwości, że przepis ten, podobnie jak inne przepisy Prawa prywatnego międzynarodowego, zawiera łącznik, który należy interpretować jednolicie, niezależnie od uwarunkowań rozstrzyganego stanu faktycznego. Koncepcja uwzględniania ogółu okoliczności danego przypadku w celu wyznaczenia siedziby osoby prawnej, sformułowana również w doktrynie⁴, zasługuje na odrzucenie, gdyż dąży w istocie do utrzymania teorii siedziby rzeczywistej, ze wszystkimi jej wadami (o których mowa poniżej), być może jedynie w nieco osłabionej formie.

² Ustawa z 12.11.1965 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. poz. 290) – nie obowiązuje – dalej p.p.m. z 1965 r.

³ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.) – dalej k.c.

⁴ M. Pazdan, *Zagadnienia kolizyjnoprawne w prawie spółek handlowych* [w:] *Prawo spółek handlowych. Tom 2*, red. S. Włodyka, Warszawa 2012, s. 335.